

ความเปลี่ยนแปลงในชนบทของการ กำหนดทิศทางที่ควรจะเป็นของขบวนการ การเคลื่อนไหวของภาคประชาชน ภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์¹

ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

¹ ศาสตราจารย์ ดร. ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผมรู้สึกเป็นเกียรติอย่างยิ่งที่ได้รับเชิญมาร่วมงานสัมมนาวิชาการในโอกาสที่หลักสูตรบัณฑิตอาสาสมัครของวิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ครบรอบ 50 ปี กล่าวได้ว่า ด้วยความปรารถนาอาทรสังคมไทย อาจารย์ป๋วย จึงได้สร้าง “สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร” ขึ้นมา เพื่อเปิดช่องทางให้บัณฑิตมหาวิทยาลัยได้มีโอกาสเรียนรู้สังคมชนบทไทยที่กำลังอยู่ในจังหวะของความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในปี พ.ศ. 2512 เมื่อครบรอบ 50 ปี และเป็นจังหวะความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญยิ่งอีกช่วงหนึ่งของสังคมไทย จึงเป็นเรื่องที่น่ายินดีที่วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ได้จัดการเสวนาเพื่อทำความเข้าใจความเปลี่ยนแปลงที่กำลังดำเนินอยู่นี้

ประเด็นหลักในหัวข้อวันนี้คือ “ความเปลี่ยนแปลงในชนบทของการกำหนดทิศทางที่ควรจะเป็นของขบวนการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี” ภายใต้กรอบคำถามใหญ่ ได้แก่ **“ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี: จุดเริ่มหรือจุดจบของภาคชนบทไทย ?”** ดังนั้นจึงจะขอเลือกที่จะทำความเข้าใจในความหมายทางสังคมการเมืองของ “ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี” ก่อนจะไปอภิปรายในเรื่องของความเปลี่ยนแปลงในชนบทและการกำหนดทิศทางที่ควรจะเป็นของขบวนการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนในส่วนที่สองและสามต่อไป

เราจำเป็นที่จะทำให้ทำความเข้าใจในยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี นี้ให้ชัดเจน เพราะความหมายของการวางแผนนี้จะส่งผลอย่างสำคัญต่อสังคมและภาคประชาชน กล่าวได้ว่าหากยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี นี้ได้มีการปฏิบัติการจริงและเต็มที่แล้วก็เป็นจุดเปลี่ยนของสังคมไทยและจะเป็นจุดเปลี่ยนที่หวนคืนกลับไม่ได้เสียด้วย

เราต้องมองว่ายุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ที่ถูกสร้างขึ้นมานี้ แยกไม่ได้จากการต่อสู้ทางการเมืองที่ผ่านมาในช่วง 10 กว่าปี และแยกไม่ออกจากการรัฐประหารในปี พ.ศ. 2557 หรือกล่าวได้ในอีกนัยหนึ่งว่า

เป็นผลผลิตโดยตรงจากกระบวนการต่อสู้ทางการเมืองที่ผ่านมา ดังนั้น จึงไม่น่าแปลกใจที่รัฐบาลใหม่ชุดนี้ยังใช้รัฐมนตรีทางเศรษฐกิจชุดเดิม เนื่องจากเป็นความต่อเนื่องของกระบวนการเปลี่ยนประเทศไทย ถ้าหาก เราย้อนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี จึงจำเป็นต้องมองเป็นกระบวนการเดียวกัน ทั้งหมด อันจะทำให้เห็นได้ชัดเจนว่ากลุ่มชนชั้นนำไทยกลุ่มที่สนับสนุนการ รัฐประหารนั้น กำลังคิดและวางแผนจัดความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับ สังคมไทยในรูปลักษณะใหม่ ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี จึงเป็นผลผลิตของความ ปราปรณาของกลุ่มชนชั้นนำในอันที่จะวางกระบวนการจัดความสัมพันธ์ทาง อำนาจการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ซึ่งจะทำให้สามารถเปลี่ยนสังคมไทย ให้เป็นไปตามความคาดหวังของพวกเขา

กระบวนการต่อสู้ทางการเมืองเพื่อสถาปนาระบบความสัมพันธ์ ระหว่างรัฐกับสังคมรูปแบบใหม่นี้ ถือได้ว่าเป็นโปรเจกต์การเมือง (Political Project) ของชนชั้นนำไทย สามารถเริ่มต้นมองผ่านแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีได้ เพราะแผนยุทธศาสตร์นี้แสดงความต้องการในการจัดความสัมพันธ์ทาง อำนาจที่จะแยกและประสานกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมให้เข้ามาดำรงอยู่ตามความ ปราปรณาในโปรเจกต์การเมืองของยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ของรัฐและรัฐบาลนี้ และแผนแห่งความปราปรณานี้ก็ได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนในกระบวนการ การเคลื่อนไหวทางการเมืองของชนชั้นนำไทยในรอบ 10 ปี ที่ผ่านมา

สิ่งที่ต้องเน้นเพื่อให้เข้าใจได้มากขึ้น ก็คือ โปรเจกต์การเมืองที่ กำลังดำเนินการอยู่ไม่ใช่เพียงแต่การวางนโยบายทางการเมืองตามปรกติ ธรรมดาหากแต่เป็นโปรเจกต์ของกระบวนการการเปลี่ยนรูปรัฐ (State Transformation) ซึ่งจะ “กระแทก” และผลักดันให้เกิดความเปลี่ยนแปลงใน สังคมไทยอย่างไพศาลและลึกซึ้ง ไม่ว่าจะเป็นเปลี่ยนแปลงการใช้ทรัพยากรในทุก ภูมิภาคและทุกพื้นที่ของสังคมไทยหรือการใช้เงินงบประมาณไปในการสร้าง รัฐบาลใหม่ กล่าวอย่างสรุป ได้ว่า กระบวนการการเปลี่ยนรูปรัฐนี้ คือ การ

เปลี่ยนแปลงรัฐไทยให้เป็น “รัฐบรรษัท” ในลักษณะใหม่ (Neo-Corporatist State)

การศึกษาที่ดีเยี่ยมเรื่อง “ระบอบประยุทธ์” ของอาจารย์ประจักษ์ ก้องกีรติและอาจารย์วิระยุทธ กาญจน์ชูฉัตร ได้ชี้ให้เห็นว่าความร่วมมือกันระหว่างกลุ่มทุนขนาดใหญ่ของไทยกับคณะทหารที่เข้ามายึดอำนาจใน พ.ศ. 2557 มีมาอย่างต่อเนื่องผ่านความร่วมมือกันในโครงการประชารัฐ กลุ่มนายทุนอย่างน้อย 20 กลุ่ม ไปร่วมกับคณะกรรมการประชารัฐ ขณะเดียวกัน การศึกษานี้ก็ได้ชี้ให้เห็นว่าโครงการประชารัฐได้มีส่วนของนักพัฒนาเอกชนสายประชาสังคมเข้ามามีส่วนร่วมคิดและเขียนแผน ซึ่งก็ไม่แปลกใจ เพราะนักพัฒนาเอกชนกลุ่มนี้เป็นฐานในการระดมคนเข้าไปรวมก่อดันทางการเมืองจนนำมาซึ่งการรัฐประหาร พ.ศ. 2557

ที่สำคัญอาจารย์วิระยุทธได้ชี้ให้เห็นว่าโครงการประชารัฐสะท้อนความพยายามร่วมกันของกลุ่มทุนใหญ่ที่อยากผลักดันเศรษฐกิจไปในทิศทางของทุนนิยม ซึ่งอาจารย์วิระยุทธใช้คำว่า “ทุนนิยมแบบช่วงชั้น” โดยได้กล่าวอธิบายว่าเป็นการจัดสร้างสายสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจเชื่อมต่อจากทุนขนาดใหญ่ไปสู่ทุนระดับล่างและกลุ่มแรงงาน อันเป็นกระบวนการที่ทำให้ลดแรงเสียดทานของระบบตลาดลงไป

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาเฉพาะทางมิติเศรษฐกิจก็จะเห็นถึงสิ่งที่เรียกได้ว่า “ระบบทุนนิยมแบบช่วงชั้น” แต่ถ้าหากพิจารณาอย่างเป็นกระบวนการทางประวัติศาสตร์และมองให้สัมพันธ์กับมิติของการเมือง โดยพิจารณาเป็นโปรเจกต์การเมืองที่เชื่อมกับปรากฏการณ์หลังการรัฐประหารเรื่อยมาจนถึงความปรารถนาที่ปรากฏในแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ก็จะพบว่าไม่ใช่มิติทางเศรษฐกิจเท่านั้น หากแต่เป็นการปรับโครงสร้างทางการเมืองของรัฐซึ่งเป็นการทำงานควบคู่ไปกับการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจ

การจัดสร้างโปรเจกต์การเมืองของรัฐบาลนี้ที่ปรากฏชัดเจนในแผนยุทธศาสตร์ 20 ปี (และก่อนหน้านี) รวมถึงโครงการประชารัฐทั้งหมดที่ทำกันมานั้น มีรูปลักษณะที่คล้ายคลึงกับสิ่งที่เกิดขึ้นในการเปลี่ยนรูปรัฐของประเศจีน จากรัฐสังคมนิยมมาสู่ “รัฐบริษัทยและอำนาจนิยม” (Corporatism and Authoritarian State) แบบประเทศจีน²

ในอดีต สังคมไทยเดินตามแผนพัฒนา “ผู้นำพันปี” โดยบินตามประเทศญี่ปุ่น ปัจจุบันนี้เรากำลังเดินตามแบบจีนแทน ความพยายามสร้างการร่วมมือกันระหว่างทุนกับรัฐแบบประเทศจีนได้ถูกนำมาใช้ในชวงหลังการรัฐประหารและได้นำเข้ามากำหนดและกำกับรัฐในแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ซึ่งต้องสร้างความสัมพันธ์ของการพยายามกำกับสังคมไทยให้เติบโตเคลื่อนไหวแบบสังคมจีน คือ การเปลี่ยนรูปจากความเป็นชาติสู่รัฐบริษัทยคือการที่รัฐพยายามผนวกเอากลุ่มทุนภายใต้รัฐและใช้ทุนที่เป็นแบบขยายของทุนนิยมต่อไป

หลักการของรัฐบริษัทยแบบจีน คือ รัฐร่วมมือกับทุนหลักระดับชาติ ผลักดันให้ทุนระดับชาติขยายออกไปไกลและจัดสรรทรัพยากรสิ่งต่าง ๆ ให้แก่การเติบโตของทุนใหญ่ เพราะด้วยการสนับสนุนของรัฐบาลจีน ทุนอย่าง แจ็คหม่า หัวเว่ย ไฮเออร์ จึงขยายตัวอย่างรวดเร็ว ด้านหนึ่ง รัฐบริษัทยแบบจีนจะผลักดันโดยสร้างนโยบายของรัฐมาอ้อมชูกลุ่มทุนในระดับสูง แต่ในด้านกลับกันรัฐจีนก็จะปล่อยให้ทุนระดับเล็กหรือคนข้างล่างล่องลอยหรือต่อสู่ทางเศรษฐกิจไปตามลำพัง บทความผู้เขียนชาวจีนได้พบว่าในความเจริญเติบโตของเศรษฐกิจคนจีนผ่านทุนนิยมมาจากบริษัทขนาดใหญ่ที่มาจากกาได้รับ

² ภายหลังจากที่ผู้เขียนได้นำเสนอการบรรยายพิเศษไปแล้ว รองนายกรัฐมนตรี นายสมคิด จาตุศรีพิทักษ์ ก็ได้โจมตีผู้ที่กล่าวว่ารัฐบาลไม่ได้ดูแลคนจนว่าเป็นพวกตาบอด หูหนวก และได้เน้นว่าตนเองได้ใช้แนวความคิดของประธานาธิบดี จินผิง ของประเทศจีน ซึ่งการกล่าวของนายสมคิด จาตุศรีพิทักษ์ เป็นไปด้วยความภาคภูมิใจ ทั้ง ๆ ที่ตนเองไม่เคยรู้หรือสำนึกเลยว่าการปกครองแบบสื จินผิง เป็นระบอบอำนาจนิยมอย่างเข้มข้น

ความอุดหนุนจากรัฐ ก็มีธุรกิจขนาดเล็กจำนวนมากที่ถูกปล่อยให้ล่องลอยในกระแสเศรษฐกิจเองโดยไม่ได้รับความสนใจจากรัฐ

รัฐบรรษัทแบบจีนจึงเป็นรัฐที่จะผนวกรวมเฉพาะกับทุนขนาดใหญ่ ปล่อยทุนขนาดเล็กต่อสู้ด้วยตัวเอง ขณะเดียวกันก็จะใช้อำนาจรัฐในการควบคุมแรงงานอย่างเข้มงวด โดยที่ไม่ได้พยายามผนวกแรงงานเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของ “บรรษัทรัฐ” อันทำให้แรงงานตกอยู่ในสภาวะยากแค้นลำเค็ญ ซึ่งการไม่ผนวกแรงงานเข้ากับรัฐบรรษัทจีนนี้แตกต่างไปจาก Corporatist State ที่เคยเกิดขึ้นในกลุ่มประเทศแถบลาตินอเมริกา

กระบวนการเปลี่ยนรูปรัฐที่กำลังเกิดขึ้นในประเทศไทยมีลักษณะคล้ายคลึงของจีนอย่างยิ่ง กล่าวคือ ด้านหนึ่ง รัฐจะสรรสร้างแนวทางการโอบอุ้มทุนขนาดใหญ่ (กลุ่มทุนที่อยู่เบื้องหลังโครงการประชารัฐมีถึง 24 ถึง 26 กลุ่มทุนและเป็นกลุ่มที่ผสมผสานเข้ากับรัฐไทยจากนี้ไป) แล้วกลุ่มเหล่านี้จะขยายตัวไปเรื่อย ๆ และเชื่อว่าจะสถาปนาได้อย่างเข้มแข็งและมั่นคงผ่านการเปลี่ยนประเทศไทยตามแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี จึงไม่น่าแปลกใจที่นโยบายหรือคำพูดของนักการเมืองในรัฐบาลนี้ไม่มีเลยแม้แต่ประโยคเดียวที่จะเน้นว่าขัดขวางหรือต่อสู้กับทุนขนาดใหญ่เหล่านี้เพื่อประชาชนคนไทย

เชื่อได้ว่า หากการเปลี่ยนรูปรัฐดำเนินต่อไป การขยายตัวของจีดีพีน่าจะเพิ่มมากขึ้น แต่คนส่วนใหญ่ของไทยจะได้อะไรนั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง ตัวอย่างการขยายตัวของกลุ่มทุนการเกษตรขนาดยักษ์ที่ขยายตัวไปพร้อมกับการค้าปลีกขนาดใหญ่ได้ผนวกกับกลุ่มชาวบ้านตัวเล็กตัวน้อยให้เข้ามาอยู่ภายใต้ร่มเงาทุนของพวกเขา ซึ่งในท้ายที่สุดคนตัวเล็กตัวน้อยก็จะมีทางเลือกในชีวิตน้อยลง ๆ

สิ่งที่เกิดขึ้นคือเราก็จะเห็นว่าการแสดงการโอบอุ้มทุนหรือการผลิตหนึ่งกระบวนการผลิตต่าง ๆ เข้ามาอยู่ภายใต้ทุนจะถูกเน้นว่ารัฐจะสนับสนุนให้ขยายตัวมากขึ้นในยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี แต่เกือบจะไม่มีทางใด

ที่พูดว่าจะช่วยชาวบ้านตัวเล็กตัวน้อย เพราะกรอบคิดที่หยิบยืมมาจากจีน นั้นจะใช้หรือจัดสรรทรัพยากรทั้งหมดเพื่อให้กลุ่มทุนใน “รัฐบริษัท” ขยายตัว แล้วคาดหวังว่าการขยายตัวนี้จะดึงเอาชาวบ้านทั่วไปเข้ามาร่วมทำงาน ให้แก่กลุ่มทุน ซึ่งในด้านหนึ่งก็อาจจะส่งผลทางด้านจิตใจให้ชาวบ้านรู้สึกว่าเขา นั้นพอจะมีโอกาสที่จะเติบโตขึ้นบ้าง หากชาวบ้านจะได้เข้าไปร่วมการผลิตกับกลุ่มทุนขนาดใหญ่

การเปลี่ยนรูปรัฐด้วยการผนวกรวมทุนและรัฐเข้าด้วยกันนี้จะทำให้กลุ่มทุนขยายตัวออกมากขึ้น จะมีผลลัพธ์ในสองด้านด้วยกัน คือ ด้านหนึ่งจะทำให้เกิดภาพลงตาที่ทำให้มองเหมือนกับว่าทุกคนกำลังจะโตขึ้น และทำให้ทุกคนถูกดึงไปอยู่ในบริษัทมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันอีกด้านหนึ่งคือ มันทำให้การผลิตของชาวบ้านตกไปอยู่ภายใต้ทุนใหญ่และเป็นเบี้ยล่างมากขึ้นจนถึงระดับที่เป็นเพียงแรงงานรับจ้างในภาคการผลิตทุกระดับของกลุ่มทุนและรัฐ

กระบวนการนี้ทำให้เกิดอะไร? สิ่งที่ทำให้เกิดก็คือทำให้เกิดการแยกกลุ่ม ผมใช้คำว่า Compartmentalization คือ กระบวนการแยกเป็นส่วนๆ โดยทำให้กลุ่มชาวบ้านแต่ละกลุ่มที่ถูกดึงไปอยู่ภายใต้ทุน ประชาชนจะไม่มีทางหรือไม่สามารถเชื่อมกันในแนวระนาบได้ กลุ่มที่เข้ามาสัมพันธ์กับทุนขนาดใหญ่ที่ขยายตัวออกไปทั้ง 26 กลุ่มทุนนี้ ไม่ว่าจะเป็นทำการผลิตพืชก็จะได้ผลประโยชน์ แต่ในขณะเดียวกันชาวบ้านอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งจะถูกตัดสินว่าไม่เหมาะสมโดยกลุ่มทุนใหญ่จะเป็นคนตัดสิน กลุ่มทุนจะบอกว่ากลุ่มชาวบ้านเหมาะสมไหมที่จะเข้าร่วม ถ้าหากไม่เหมาะสมก็ไม่เอาชาวบ้านเข้าร่วม แล้วก็ผลักดันส่วนใหญ่เหล่านี้ไปรองรับเฉพาะส่วนที่เป็น “ประชานิยม” ชาวบ้านที่ไม่เหมาะสมในทัศนะของทุนใหญ่ก็จะได้จากรัฐก็คือประชานิยมจากหัวละ 500 หรือ 1,000 บาทเท่านั้น

พร้อมกันนั้น การเปลี่ยนรูปรัฐที่กำลังเกิดขึ้นนี้ก็จะใช้ทรัพยากรจำนวนมหาศาลในการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ประเทศไทย โครงการแผนงานพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออกจะต้องใช้เงินงบประมาณ ประมาณ 700,000 ล้านบาท และส่วนใหญ่ใช้ไปในการสร้างโครงสร้างพื้นฐาน ซึ่งกลุ่มทุนการก่อสร้างที่อยู่ร่วมในการเปลี่ยนรูปรัฐนี้ก็จะเป็นผู้ได้รับงบประมาณ การก่อสร้าง การเปลี่ยนแปลงลักษณะการใช้ทรัพยากรน้ำก็จะเน้นเฉพาะการส่งน้ำมาสู่ภาคอุตสาหกรรมเป็นหลัก (โปรดดูรายงานหลักแผนงานพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก พ.ศ. 2560-2564)

แผนพัฒนาภาคใต้ซึ่งจะเปลี่ยนพื้นที่ภาคใต้ไปจากเดิมอย่างสิ้นเชิง ไม่ว่าจะเป็นการสร้างท่าเรือปากบารา ท่าเรือน้ำลึกสงขลา การให้สัมปทานแก่บริษัทเหมืองแร่เงิน การวางแผนโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ราคา 1,800 ล้านบาท การสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหินสะบ้าย้อย

แผนพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จะเห็นการขยายตัวของโรงงานน้ำตาลจากเดิมที่มีอยู่ประมาณ 1 โรงเพิ่มเป็น 30 โรง และจะเปลี่ยนพื้นที่ไพศาลให้กลายเป็นไร่อ้อยแบบพาณิชย์ขนาดใหญ่ (Plantation) แบบที่เคยเกิดขึ้นในลาตินอเมริกา ชาวบ้านภาคอีสานก็จะมีโอกาสเพียงการเข้ามาเป็นคณงานในโรงงานน้ำตาล พร้อมกันนั้น การขยายตัวของการให้สัมปทานเหมืองแร่แก่กลุ่มทุนจีนก็ได้กระจายทั่วไปในพื้นที่ตะวันออกเฉียงเหนือ

ความเปลี่ยนแปลงอย่างไพศาลและลึกซึ้งที่กำลังเกิดขึ้นนี้ กลุ่มทุน 26 กลุ่มได้รับการเอื้อโอกาสจากรัฐอย่างสมบูรณ์แบบในการเปลี่ยนพื้นที่ประเทศไทยเพื่อประโยชน์ของกลุ่มทุน ประชาชนทั่วไปของไทยก็อาจจะรู้สึกว่ามีงานทำเพิ่มมากขึ้น แต่ในความเป็นจริง การกระจุกตัวของทุนจะมีสูงมากขึ้นกว่าเดิมมากมายหลายร้อยเท่า ความเหลื่อมล้ำก็จะทวีมากขึ้นมาก คนไทยส่วนใหญ่ก็จะกลายเป็นแรงงานระดับกลางที่ไม่มีโอกาสจะลืมตาอ้าปากได้

การเปลี่ยนรูปรัฐนี้ไม่ได้เปลี่ยนเพียงแค่การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทางเศรษฐกิจของประเทศไทยเท่านั้น หากยังเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างรัฐกับสังคมอย่างลึกซึ้งพร้อมกันไปด้วย กล่าวคือ แม้วางแผนการเปลี่ยนรัฐไทยนี้จะลอกแบบมาจากประเทศจีน แต่กลุ่มทุนในสังคมไทยเองก็รู้ดีว่าบริบทสังคมไทยแตกต่างกับจีน เพราะว่ารัฐจีนเข้มแข็งและสามารถที่จะควบคุมและบงการประชาชนได้ ในขณะที่รัฐไทยอ่อนแอเกินกว่าจะดำเนินการทางเศรษฐกิจตามที่กำหนดไว้ในแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีได้ ดังนั้น การเปลี่ยนรูปรัฐไทยจึงได้ปรากฏการวางแผนด้านความมั่นคงไว้ในยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี เพื่อให้รัฐไทยเข้มแข็งและผลักดันการควมรวมให้เป็น “รัฐบริษัทใหม่” ได้

ดังนั้น จากนั้นไปกลุ่มทุนได้จัดสรรอำนาจโดยให้พลเอกประยุทธ์และเครือข่ายอำนาจเข้ามาจัดการในเรื่องของความมั่นคงเป็นหลัก ในแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี จะพบว่าแผนความมั่นคงจะเน้นไปทางด้านการสร้างองค์กรของรัฐที่ดูแลเรื่องการควบคุมเป็นส่วนมาก จะเห็นการรื้อฟื้นชีวิตขององค์กรความมั่นคงที่จะควบคุมชีวิตของประชาชน ที่กำหนดไว้อย่างชัดเจน ได้แก่ การขยายตัวทุกมิติของหน่วยงานความมั่นคงโดยเฉพาะกองกำลังรักษาความมั่นคงแห่งชาติ การให้อำนาจแก่กลุ่มข้าราชการโดยเฉพาะทหารให้ดูความมั่นคงเป็นหลักจะเป็นพลังค้ำประกันให้กลุ่มทุนขยายตัวได้อย่างมากมาย การจัดสรรอำนาจชุดใหม่จะทำให้การควบคุมประชาชนเป็นไปได้ในทุกระดับตั้งแต่ระดับหมู่บ้านจนถึงระดับชาติ กระบวนการนี้เกิดขึ้นแล้วในช่วง 5 ปีที่ผ่านมาและปรากฏชัดเจนในแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี

กลุ่มทุนขนาดใหญ่ได้เข้ามาเป็นผู้ใช้อำนาจรัฐแล้วไม่ใช่กลุ่มทุนที่จำเป็นต้องอยู่ภายใต้อำนาจรัฐเหมือนในสมัยก่อนหน้านี้ และไม่ใช่ว่ากลุ่มทุนคอยแย่งชิงผลประโยชน์กับทุนอื่นในสมัยของทักษิณ ชินวัตร (และเครือข่าย) หากแต่สามารถก้าวขึ้นมาเหนือรัฐ การที่กลุ่มทุนขนาดใหญ่ได้ขึ้นมากำกับรัฐ

แบบนี้เป็นผลผลิตทางประวัติศาสตร์ พัฒนาการของทุนและการพัฒนาการของทุนที่เคยอยู่ใต้อำนาจรัฐ วันนี้ก็เริ่มโตขึ้นมาขยายตัวและควบคุมอำนาจรัฐไว้แล้ว ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนี้เป็นการเปิดหน้าใหม่ของประวัติศาสตร์พัฒนาการทุนนิยมไทย

ในต่างประเทศนั้น ความพยายามต่อสู้กับทุนที่ควบรวมกับรัฐ ปรากฏในกลุ่มประเทศลาตินอเมริกาแต่เป็นการต่อสู้กับทุนต่างชาติ ดังนั้นประชาชนยังสามารถนำเอา “ชาตินิยม” และ “ทุนชาติ” มาเป็นเครื่องมือในการต่อสู้ ซึ่งก็ทำได้ในบางประเทศในแถบลาตินอเมริกาแต่ถามว่าในสังคมไทยวันนี้ กลุ่มทุนใหญ่ล้นแล้วแต่อ้างอิงอยู่เกี่ยวกับความเป็นทุนไทย ซึ่งทำให้การเคลื่อนไหวต่อรองและต่อสู้ของประชาชนเป็นไปได้ยากมากขึ้น มีหน้าซ้ำการขยายตัวของรัฐด้านการควบคุมเพื่อความมั่นคงยิ่งทำให้ประชาชนร่วมกันต่อรองได้น้อยลง

กล่าวได้ว่า การเปลี่ยนรูปรัฐนี้เป็นความฉลาดและความเข้มแข็งของกลุ่มทุน เพราะการยึดกุมรัฐของกลุ่มทุนขนาดใหญ่เหล่านี้ได้ทำให้รัฐเป็นเครื่องมือในการสร้าง “ความแน่นอน” ให้แก่การขยายตัวของทุนกลุ่มตนเอง เพราะในปัจจุบันนี้ ทุนนิยมเสรีนิยมใหม่กำลังจะปรับตัวให้ทุนนิยมในโลกนี้เกิดความไม่แน่นอน จึงเป็นเรื่องที่กลุ่มทุนเหล่านี้ก็รู้และฉลาดจึงสร้าง “ความแน่นอน” ในการสะสมทุนขนาดใหญ่ต่อประเทศโดยใช้รัฐเป็นเครื่องมือ การต่อสู้กับทุนนิยมเสรีนิยมใหม่ต่างชาติที่จะเข้ามาวันนี้จึงเป็นหน้าใหม่ของประวัติศาสตร์ทุนนิยมไทยที่ก่อตัวขึ้นมาและสามารถสถาปนาตนเองขึ้นมาเหนือรัฐภายใต้เงื่อนไขความขัดแย้งทางการเมืองที่เกิดขึ้น

การที่กลุ่มทุนเถลิงอำนาจขึ้นควบคุมรัฐเป็นความต้องการจัดการ “ความไม่แน่นอน” ของทุนนิยมเสรีนิยมใหม่ เพราะเสรีนิยมใหม่เป็นเศรษฐกิจที่พยายามจะถอยอำนาจรัฐออกไปและปล่อยให้กลุ่มทุนล่องลอยและต่อสู้ในเศรษฐกิจเอง แต่ “ความไม่แน่นอน” ของกลุ่มทุนต่างๆ จะถูกผลักดันให้

ชาวบ้านตัวเล็กตัวน้อยดังที่เกิดขึ้นในจีนที่กลุ่มคนงานที่ทำอุตสาหกรรมถูกผลักออกไปโดยรัฐไม่สนับสนุนหรือให้ความช่วยเหลือเลย รวมถึงชาวนาที่อยู่ห่างไกลก็ถูกละเลยและยากจน กลุ่มชาติพันธุ์บางกลุ่ม เช่น กลุ่มมุสลิมบางกลุ่มถูกทิ้ง

กระบวนการเปลี่ยนรูปรัฐให้เป็น “รัฐบรรษัท” ตามตัวแบบของประเทศจีนยิ่งจะทำให้พี่น้องไทยในชนบทยิ่งตกอยู่ในสภาวะที่ย่ำแย่ลงกว่าเดิม การอพยพเข้ามาทำงานในพื้นที่เมืองหรือเมืองอุตสาหกรรมก็ไม่ได้ทำให้ชีวิตดีขึ้นแต่ประการใด

จากที่กล่าวมาข้างต้น ก็คือ การบอกกล่าวต่อสังคมไทยว่าเราไม่ได้อยู่ในช่วงเวลาปกติทั่วไป หรืออยู่กับรัฐบาลอย่างปกติธรรมดา หากแต่สังคมไทยกำลังเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญอีกครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ ซึ่งต้องการแรงกาย แรงสมองจากคนไทยทั่วแผ่นดินในการเผชิญหน้ากับรัฐและทุนในครั้งนี้

ประเด็นที่สองที่จะกล่าวต่อไป ได้แก่ ความเปลี่ยนแปลงใน “ชนบทไทย” การรับรู้เรื่องสังคมชนบทซึ่งมักจะเน้นกันว่าเป็น “สังคมชาวนา” แต่ในช่วงเวลาที่ผ่านมา มีการถกเถียงกันในสองมโนทัศน์หนึ่ง ได้แก่ กรอบการมองว่าลักษณะของสังคมชาวนายังคงเป็นลักษณะเดิมอยู่ ขณะที่อีกกลุ่มหนึ่งก็จะบอกว่าไม่มีสังคมชาวนาแล้ว ชาวนาเป็น “ผู้ประกอบการในชนบท” ระดับเล็กและระดับย่อย

การทำความเข้าใจสังคมเพื่อที่จะร่วมกันผลักดันให้สังคมก้าวไปข้างหน้า เป็นหน้าที่ของเราในฐานะนักวิชาการ ซึ่งการสร้างความรู้ต้องทำให้รู้ได้ว่าสังคมของเราเป็นอย่างไร แต่สิ่งที่ต้องเตือนให้ทราบก่อนว่าผู้เขียนอยู่ในกลุ่มที่เห็นว่า “สังคมชาวนาไม่มีแล้ว” สังคมชาวนาได้แปรเปลี่ยนเป็น “สังคมผู้ประกอบการในชนบท”

(Rural Entrepreneurs society) กล่าวคือ ในกระบวนการผลิตทางการเกษตรทั้งหมดได้อยู่ในระบบการจ้างแรงงานทำกันในทุกขั้นตอน ผลผลิตที่ได้จะไปสู่ตลาดในทันที การเชื่อมโยงการผลิตทุกขั้นตอนเข้ากับระบบของตลาดทำให้ “ชาวนา” ได้เปลี่ยนระบบคิดระบบการจัดการเป็น “ผู้ประกอบการ” ในภาคการเกษตร

การเป็นผู้ประกอบการในระดับต่างๆ ได้ทำให้ชาวบ้านเปลี่ยนแปลงตนเอง ชาวนามีอิสระในการตัดสินใจบนพื้นฐานของความสัมพันธ์เชิงพาณิชย์ ซึ่งเป็นการตัดสินใจสร้างอำนาจต่อรองของผู้ประกอบการ การขยายตัวของทุนและรัฐบาลในกระบวนการเปลี่ยนรูปรัฐที่กำลังเกิดขึ้นนี้ ถ้าหากเปลี่ยนรูปรัฐได้สำเร็จจะส่งผลกระทบต่อความเป็นอิสระของผู้ประกอบการทั้งหมดเพราะผู้ประกอบการทั้งหมดจะถูกผลักไปได้เครือข่ายการผลิตและการตลาดของทุนขนาดใหญ่

ขณะเดียวกัน หากชาวบ้านไม่สามารถเข้าร่วมอยู่กับทุนขนาดใหญ่ได้เพราะถูกตัดสินจากทุนว่าไม่เหมาะสม ก็จะส่งผลให้ความตึงเครียดของผู้คนที่อยู่ในสังคมน่าจะสูงมากขึ้น เนื่องจากการขยายตัวของทุนขนาดใหญ่จะขยายตัวไปเกาะคนที่มีความสามารถทางเศรษฐกิจในชุมชน ซึ่งกระบวนการนี้จะทำให้ระบบอุปถัมภ์ของไทยเข้มแข็งมากขึ้น เช่น การปลุกอ้อยก็เข้าไปสนับสนุนพื้นที่แปลงใหญ่ในการปลุกอ้อย ซึ่งก็ต้องลงทุนหรือให้อีกโอกาสแก่คนที่มีความรู้ที่มาก คนที่มีความรู้ที่มากก็จะไปนำเอาคนในชุมชนนั้นๆ มาอยู่ภายใต้ระบบการผลิต ดังนั้นถ้ากลุ่มทุนขยายตัวออกไปได้มากขึ้นเท่าไร อำนาจต่างๆ ที่อยู่ภายใต้แหล่งทุนเหล่านี้ซึ่งจะก่อให้เกิดความตึงเครียดทางสังคมอย่างลึกซึ้ง แน่แน่นอนว่านโยบายประชานิยมก็จะเกิดขึ้นทีละ 500 หรือ 1,000 บาท และเกิดขึ้นไปเรื่อยๆ เหมือนกับการหยดน้ำสัปดาห์ละหนึ่งหยดไปเรื่อยๆ กระหายน้ำเพื่อให้พอจะมีชีวิตอยู่ต่อไปเท่านั้น

กระบวนการเปลี่ยนรูปรัฐนี้จะกระทบกับชาวบ้านอย่างรุนแรงในด้านความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่จะเกิดขึ้นนอกจากระบบอุปถัมภ์จะเข้มแข็งมากขึ้นแล้วก็จะทำให้ความเหลื่อมล้ำทวีสูงขึ้น คนที่ได้รับการเชื่อมต่อกับรัฐกับทุนได้ก็จะได้รับผลประโยชน์มากขึ้น คนตัวเล็กตัวน้อยก็จะถูกผลักให้ตกต่ำแรงขึ้นกว่าเดิมและจะกลายเป็นคนที่ทุกข์ยากมากกว่าเดิม คนจนใน “สังคมผู้ประกอบการ” นั้นทุกข์ยากลำบากมากกว่าคนจนในสังคมชนาสมัยก่อน เพราะต้องแบกรับภาระทั้งหมดด้วยตัวเอง

ประเด็นที่สาม ได้แก่ ทิศทางที่ควรจะเป็นของขบวนการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนในช่วงของการเปลี่ยนรูปรัฐ เชื่อได้ว่า การเคลื่อนไหวของภาคประชาชนจะยากลำบากมากขึ้นกว่าเดิมมากมาจากการควบคุมจากรัฐและกลไกด้านความมั่นคงจะทวีเข้มข้นมากขึ้น ขณะเดียวกัน “ขบวนการภาคประชาชน” เองนั้น ครึ่งหนึ่งก็ได้เข้าไปสยบยอมอยู่ภายใต้ “รัฐบริรักษ์” ไปแล้ว การคิดถึงทิศทางที่ควรจะเป็นในอนาคตจึงเป็นเรื่องใหญ่เกินกว่าที่ผู้เขียนจะมองเห็นได้ จึงจะเสนอเป็นเพียงแนวทางเบื้องต้นเท่านั้น

ทางเดินแรกของ “ขบวนการภาคประชาชน” ที่มองเห็น ได้แก่ การเข้าไปร่วมทำงานให้แก่ “บริษัทและรัฐ” ในลักษณะของผู้ประกอบการทางสังคม เพื่อที่จะทำให้ชาวบ้านในพื้นที่หนึ่ง ๆ มีโอกาสในการแสวงหาเงินตรามาเพื่อยังชีพและรวมไปถึงการเชื่อมต่อกับ “บริษัท” ก็จะทำให้ได้รับความช่วยเหลือจากรัฐมากขึ้น ดังที่จะเห็นถึงการเข้าไปทำงานร่วมกับโครงการประชารัฐของภาคประชาชนจำนวนหนึ่งในสังคมไทย (ซึ่งระดับนำของกลุ่มนี้ก็เป็นกลุ่มที่เข้าไปร่วมร่างแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี)

ทางเดินที่สอง คือ การสร้างความเป็น “อิสระโดยสัมพัทธ์” ในระบบเศรษฐกิจแบบรัฐบริรักษ์นี้ กล่าวคือ การต่อสู้และต่อรองแบบเต็มตัวด้วยการ “เดินขบวน” อย่างเดียวคงจะสู้กับรัฐได้ลำบากมากขึ้น แต่จะสร้างกลไกเรื่องการผลิตของตนเองให้สามารถเชื่อมต่อกันเพื่อจะสร้างการต่อรอง

กับตลาดให้สูงขึ้น หากจะกล่าวอีกนัยหนึ่งภาคประชาชนที่ทำงานกับชาวบ้านที่ทำการผลิตอยู่จะต้องสร้างเครือข่ายเชื่อมต่อการผลิตเข้ากับกลุ่มผู้บริโภคซึ่งถือว่าเป็นเรื่องใหญ่ ในกรณีของภาคใต้ที่เด่นมาก ได้แก่ การนำประมงพื้นบ้านเชื่อมกับร้านขายปลาในตลาดและภัตตาคาร การเชื่อมต่อนี้ทำให้ทุกฝ่ายสามารถอยู่ได้และกลายเป็นพลังสำคัญในการเคลื่อนย้ายอื่น เช่น การเคลื่อนไหวในเรื่องเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในทะเลอันจะส่งผลถึงปลาที่จะส่งต่อไปให้ชนชั้นกลางในเมือง เป็นต้น

ทางเดินทางที่สองนี้ เป็นเหมือนการคิดถึงการสร้างความเข้มแข็งให้กับชาวบ้านในลักษณะเดิมที่นักพัฒนาเอกชนเคยทำกันมา แต่จากนี้ไปจะต้องแสวงหาทางที่จะเชื่อมกันระหว่างเศรษฐกิจหลายด้านโดยให้มีหลายฐานที่ทำให้ตัวชาวบ้านในพื้นที่สามารถที่จะเชื่อมโยงกันได้มากขึ้น การเชื่อมต่อของชาวบ้านในระนาบที่เท่าเทียมกันเช่นนี้จะเอื้อให้เกิดพลังได้มากกว่าการปล่อยให้ชาวบ้านเข้าไปสัมพันธ์กับทุนอย่างเป็นเบี้ยล่าง

ทางเดินที่สาม การเคลื่อนไหวทางด้านสังคมการเมือง ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในช่วงของการเปลี่ยนรูปรัฐนี้ ขบวนการภาคประชาชนที่เหลืออยู่และยังไม่ได้ตกอยู่ภายใต้การดึงเข้าไปเป็นพวก (Co-option) จำเป็นต้องแสวงหาประเด็นร่วมของชาวบ้านเพื่อที่จะทำให้เกิดการร่วมมือกันเคลื่อนไหวให้กว้างขวางมากที่สุด เช่น ในอนาคตประเด็นเรื่องที่ดินจะเป็นเรื่องร่วมกันของชาวบ้านจำนวนมากขึ้น ก็ต้องแสวงหาทางในการรวมกำลังและสร้างแนวคิดในการจัดการที่ดิน

การเคลื่อนไหวทางสังคมการเมืองอาจจะจำเป็นต้องใช้อำนาจรัฐท้องถิ่น (องค์การบริหารส่วนตำบลและเทศบาล) ในการต่อรองบางด้าน บางประเด็นในการต่อสู้กับทุนขนาดใหญ่หรือประชากรรัฐ โดยอิงอยู่กับอำนาจของท้องถิ่นผนวกกับกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่

ที่สำคัญ การเคลื่อนไหวทางด้านสังคมการเมืองจำเป็นที่จะต้องคิดถึงกลุ่มคนกลุ่มใหม่ในสังคมไทยที่จะสามารถแบ่งปันอารมณความรู้สึกในการสร้างสรรค์สังคมที่งดงาม ที่สำคัญ ได้แก่ คนรุ่นใหม่หรือกลุ่มเยาวชน อาจกล่าวได้ว่าในวันนี้นั้น “สำนึกทางชนชั้น” (Consciousness of class) อาจจะมีพลังในการต่อสู้กับรัฐประหารน้อยกว่า “สำนึกแห่งรุ่นชน” (Consciousness of generation) ดังนั้น ขบวนการภาคประชาชนจะต้องเปลี่ยนตนเองไปในอีกหลายมิติไม่ใช่ “ภาคประชาชน” ลักษณะเดิมอีกต่อไป

ทิศทางของการเคลื่อนไหวภาคประชาชนที่ต้องทำกันโดยเร็ว ได้แก่ ทางด้านการสร้างความรู้ ซึ่งหวังว่าวิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ จะช่วยสร้างการขยายตัวในด้านการสร้างความรู้ในความเปลี่ยนแปลงของสังคมและแนวทางการสร้างปฏิบัติการทางสังคมการเมือง เพื่อที่จะตอบคำถามให้ได้ว่าแล้วเราจะอยู่กันอย่างไร เราจะสู้กับมันอย่างไร เรามียุทธวิธีในการดำเนินการเลือกเปลี่ยนแปลงและไม่เลือกความเปลี่ยนแปลงได้อย่างไร

ท้ายที่สุดนี้ ขอให้สิ่งที่กล่าวไว้ทั้งหมดเป็นการโยน “หินเพื่อล่อหยก” หวังว่าหินก้อนนี้โยนไปแล้วจะเกิดหยกน้ำงามเกิดขึ้น เพื่อทำให้มองเห็นทางเลือกของสังคมไทยได้อย่างกว้างขวางและเป็นประโยชน์ให้กับพี่น้องประชาชนในสังคม